

ELIZABETH MUSSER
AAN DE ANDERE
KANT VAN DE
BERGEN

ROMAN

ELIZABETH MUSSER
AAN DE ANDERE
KANT VAN DE
BERGEN

ROMAN

VERTAALD DOOR
MARIAN MUUSSE-DE PATER

Voorhoeve

*Voor Doris Ann Musser
en
in herinnering aan Harvey Austin Musser,
mijn geweldige schoonouders*

Bedankt voor het delen van de vele fantastische en mooie verhalen over het opvoeden van vijf kinderen in zendingsgebied. De prachtige getuigenis van jullie levens en de vreugdevolle, hechte liefde van de familie Musser hebben me enorm bemoedigd gedurende onze eigen jaren in het zendingsveld.

Ik voel me gezegend dat ik deel mag uitmaken van de nog altijd groeiende Musser-clan.

En voor de zendelingen die door de jaren heen hebben samengewerkt met International Teams in Europa. Jullie zijn sterk en dapper, en een aantal van jullie verhalen staan in dit boek. Bedankt dat jullie het doen van goede daden niet moe worden.

Proloog

Net buiten Wenen, Oostenrijk, december 1989

Het oude busje met zijn bladderende, rode verf stond achter wat we liefhebbend 'De Barak' noemden te wachten tot het zou worden volgeladen met smokkelwaar. Ik was achter Jeremy aan naar buiten gegaan en we liepen met hoge stapels gebonden boeken in onze armen naar de auto. Jeremy zette zijn stapel op de grond en deed het portier van 'Dusty', zoals de bijnaam van het busje luidde, open.

Hij klauterde achterin en begon de hoezen van de achterstoelen aan beide kanten van de auto omhoog te trekken. Ik stond te bibberen in de kou van de vroege decemberochtend. De hemel boven Wenen ontdeed zich van haar donkergrijze kleren en tooide zich met zachte pasteltinten, lila en roze en blauw. Ik dacht aan Amir, zoals hij in elkaar gedoken in dat onpersoonlijke kamertje van het vluchtelingencentrum in Traiskirchen had gezeten.

'Jill, ik heb Hem gevonden en dat heb ik helemaal aan jou te danken.'

'Nee, Hij heeft het gedaan. Hij doet het altijd Zelf,' fluisterde ik nerveus.

'Ik ben bang. Ze sturen me weg. Ik ben Hem nog maar net op het spoor en nu sturen ze me alweer weg.'

'Hij is overal voor degenen die Hem zoeken,' fluisterde ik en het drong tot me door dat we elkaars handen vasthielden en dat de tranen over onze wangen rolden.

Amir knikte. 'Ik geloof je. Maar...'

‘Het is echt waar. Je moet vertrouwen hebben.’

‘Dat heb ik ook. Ik weet dat ik Hem daar ook zal vinden. Maar Jill, lieve Jill. Hoe moet ik jou weer vinden?’

‘... En er gaan geruchten dat het weer onrustig is in Roemenië. Jill! Je staat te dromen.’

Ik veegde een verdwaalde traan van mijn wang en keek naar Jeremy. ‘Sorry. Ik zat ergens anders met mijn gedachten. Hier is de rest van de boeken.’

Ik gaf ze aan Jeremy en las voor mezelf de Roemeense titels. Na vijf jaar begon ik de taal eindelijk onder de knie te krijgen. Jeremy pakte de boeken een voor een aan en stopte de kostbare lading in kleine vakken die onder de stoelzittingen verborgen zaten. Bijbelstudies, bijbels, biografieën. Dit waren onze ‘B-transporten’, zoals we ze noemden.

Toen de boeken eenmaal waren ingeladen, sloeg Jeremy met een klap het portier van de bus dicht. ‘Ben je er klaar voor?’

Ik haalde mijn schouders op en dacht weer aan Amir. Die stapte vandaag op de trein. Vluchteling. Weggestuurd om in een ander deel van Oostenrijk op asiel te wachten.

‘Het komt wel goed met hem, Jill,’ zei Jeremy, die raadde wat ik dacht. ‘Hij heeft het boek, hij kent de Vriend.’

Dit was ons leven. We spraken altijd in bedekte termen, werkten altijd onder een naam die de onze niet was, fluisterden altijd en gingen altijd tegen de wet in. Vijf jaar droeg ik nu het etiket ‘bijbelmokkelaar’. Tientallen reizen over de grens in een roestig busje. Sinds kort had ik ook nog een ander etiket: vriendin voor vluchtelingen, mensen die hun land uit waren gevlucht, voornamelijk Oost-Europese landen, om aan de onderdrukking te ontkomen en in West-Europa een nieuw bestaan op te bouwen. Bijbelmokkelaarster, vriendin van vluchtelingen, verliefde vrouw...

Ik klom op de passagiersstoel, deed het portier dicht en trok mijn jack strakker om me heen. Jeremy zette de wagen in de eerste versnelling en reed langzaam De Barak uit. Ik voelde de blikken van Kelly en Brenda en Lisa en Fred, onze collega’s. Ook zij hadden schuilnamen en een geheime identiteit. Ik voelde dat hun open ogen ons volgden terwijl we naar buiten reden, voelde hun stille gebeden.

Vader, bescherm hen; verblind de bewakers; laat hen veilig de grens over komen; leid hen zonder problemen naar de contactpersoon.

Ja, Heer, bad ook ik terwijl Jeremy naar de tweede versnelling doorschakelde en we de wegen ten zuiden van Wenen op reden in de richting van Roemenië terwijl voor ons de zon opkwam.

We zouden onze contactpersoon vlak bij het centrum van Timișoara in een steeg achter de kerk ontmoeten. De koplampen van de bus waren uit en het was pikdonker. We zaten nu een kwartier te wachten. De seconden tikten als een tijdbom in mijn hoofd en ik vroeg me zoals altijd af of er dit keer iemand met een pistool zou verschijnen die ons voor de rest van ons leven in een vochtige gevangenis zou gooien.

Hoe krijgen jullie het toch voor elkaar? hadden mijn vrienden thuis in Amerika me gevraagd. Ik antwoordde altijd met een spreuk die ik ooit op een wandtegel in een christelijke boekhandel had gezien: ‘Moed is angst die heeft gebeden.’ Ik bad intensief, maar voelde me vanavond niet moedig.

Twintig minuten verstreken, toen dertig. We zaten met dekens om ons heen te bibberen. De motor stond uit en onze adem vormde grijze wolkjes wanneer we iets zeiden. ‘Moeten we gaan? Hij is nog nooit zo laat geweest.’

Jeremy keek niet in mijn richting, maar tuurde door de voorruit. Toen vloekte hij binnensmonds, iets wat ik in de vijf jaar dat ik hem kende nooit eerder had horen doen. Ik keek met half dichtgeknepen ogen naar buiten en zag de reden. Twee mannen, gewapende mannen in uniform, kwamen op onze bus af lopen.

O, Heer, nu zijn we erbij.

‘Meekomen,’ zei de eerste in het Roemeens terwijl hij een politiepenning liet zien. ‘Onmiddellijk.’ Een norske, ijzige blik.

We klommen uit de bus. We hadden hier instructies voor gehad. Ik zou niets zeggen, niets. Zelfs als ze me martelden niet. Hoe dan ook, echte namen wisten we toch niet. Alleen maar een naam van een contactpersoon, een schuilnaam, net als die van ons.

‘Opschieten,’ beval de langste agent van de twee en hij duwde ons vooruit.

Ik begon te trillen.

De man pakte mijn arm vast en kwam naast me lopen. ‘Alles is in orde. Rustig maar. Loop maar achter ons aan.’ We liepen een smal achterafstraatje door en een kelderdeur binnen.

Plotseling stonden we in de kerk en de dominee stond voor ons, mager, geschrokken, maar glimlachend. ‘God zij dank dat jullie veilig zijn,’ fluisterde hij in het Engels.

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg Jeremy terwijl hij van de agenten naar de dominee keek en daarna naar mij.

‘Daarbuiten. Een wonder. Een wonder!’ zei de dominee. ‘Maar het gaat levens kosten. Misschien het mijne, misschien dat van jullie. Een wonder.’

Hij fluisterde nu opgewonden. ‘Drie dagen geleden kwamen er ambtenaren langs. Die hebben mij ontslagen en ze zeiden dat ik zou worden verbannen naar een klein dorpje honderden kilometers hiervandaan. En toen ze me kwamen halen, de *Securitate* van Ceaușescu, gebeurde het. Het ging zo snel dat we geen contact met jullie konden opnemen. De gemeente ging om de kerk heen staan en weigerde de *Securitate* binnen te laten om me te arresteren en me te verbannen. De gemeenteleden zijn hier al drie dagen en de ambten zijn woedend!’ Zijn ogen straalden van enthousiasme, geen spoor van angst. ‘Ze hebben gedreigd te gaan schieten, maar dat gebeurt niet.’

‘Waarom niet?’

‘Ceaușescu zit in Iran. Zijn leger doet niets zonder dat hij opdracht geeft en ze kunnen hem niet bereiken.’

Ik stond uit het raam te kijken naar de mensenmenigte die om de kerk heen stond, de trouwe gemeente. Deze magere man op leeftijd was de dominee van een van de grootste kerken van Roemenië. ‘Er staan daarbuiten bijna drieduizend mensen,’ fluisterde hij met verwondering in zijn stem.

Ik bleef uit het raam kijken. Ergens in de menigte verscheen een lichtje. Een man had een kaars aangestoken en hij gaf het vlammetje nu door aan iemand anders, die er zijn eigen kaars mee aanstak. Een voor een en daarna steeds meer tegelijk, werden er honderden kaarsen aangestoken. Langzaam begon de menigte uiteen te gaan. ‘Ze

gaan naar het grote plein!’ zei de dominee opgetogen. ‘Kom! Sluit je bij de revolutie aan!’

De agenten waren nergens meer te bekennen. Dat was eerder gebeurd: mannen die uit het niets verschenen om ons te redden en daarna weer verdwenen. We noemden ze ‘engelen van de nacht’, en dat waren ze ook. Onze Oost-Europese broeders en zusters vertelden regelmatig verhalen over engelen die hen hadden beschermd.

Jeremy en ik liepen nu achter de dominee aan naar buiten en mijn mond viel open. Honderden, duizenden mensen, ieder met een aangestoken kaars, liepen langzaam, doelbewust door de straat en terwijl ze dat deden kwamen er honderden andere mensen hun flats in de zijstraten uit en sloten zich bij hen aan. Later zouden we horen dat ruim tienduizend burgers met kaarsen aan deze mars voor vrijheid hadden meegedaan.

Ik vond de sfeer in de zwijgende massa hartverwarmend en werd erdoor aangestoken alsof ik een van de kaarsen om me heen was. Revolutie! De dominee had het woord uitgesproken. Steeds opnieuw dat jaar, 1989, hadden we het op televisie gezien, er op de radio over gehoord. Sommige mensen van De Barak hadden aan de bevrijding van andere landen meegedaan. Ik niet. Maar nu stond ik midden op het bekendste plein van Timișoara in Roemenië en zag ik hoe iemand een baksteen door de ruit van een boekwinkel gooide. Onmiddellijk renden velen uit de menigte naar binnen en ze kwamen weer naar buiten met hun handen vol boeken, die ze hoog in de lucht hielden terwijl ze ‘Vrijheid!’ in het Roemeens riepen.

‘De werken van Lenin en Marx en Ceaușescu,’ fluisterde Jeremy en hij was nog niet uitgesproken of de boeken werden al samen met de brandende kaarsen midden op het plein neergesmeten en er ontstond een laaiend vuur. De dominee hief in een overwinningsgebaar zijn armen op en riep in zijn moedertaal: ‘Dit is de eerste keer dat wat Marx heeft geschreven ons volk licht brengt.’ Er klonk gejuich. De dominee liep de trap op van het prachtige, oude operagebouw dat dit deel van het plein domineerde. Vanaf het balkon ging hij de enorme mensenmassa, die ik later de ‘Gemeente van de Verandering’ zou noemen, voor in het Onzevader.

Onze Vader die in de hemelen zijt, Uw Naam worde geheiligd...

Terwijl we toekeken hoe er een einde kwam aan de verschrikkingen van het communisme en ik het gebed met een hart vol emotie meebad, fluisterde ik opnieuw: 'En voor Amir. Een veilige reis voor Amir, waar U hem ook heen voert, God. Amen.'

1

Bobbie
Atlanta, Georgia, oktober 2005

Ik klopte twee keer op de deur van de flat op de zevende verdieping van het chique bejaardentehuis aan de Peachtree Street. ‘Peggy? Ben je thuis?’ Ik had het niet hoeven vragen. Peggy Milner was 92 en kwam aan het einde van de middag zelden meer haar flat uit. Ze deed haar boodschappen ’s ochtends, voordat haar lichaam zijn dagelijkse protest-acties begon, zoals ze het uitdrukte.

Ik had een sleutel en deed de deur open. Peggy zat met haar rug naar me toe in haar stoel en keek door de grote, glazen schuifdeuren naar het balkon en de drukte beneden op straat. Ze draaide haar stoel langzaam om, zodat ze tegenover me kwam te zitten. Haar magere, gerimpelde gezicht werd omlijst door wit haar dat recht was afgeknipt. Groene ogen keken me aan, helder nog, ondanks de staar. ‘En?’

‘De dokter zegt dat ik nog een jaar te leven heb. En dat is optimistisch.’ Ik gooide het nieuws er snel uit en knielde voor haar rolstoel.

Haar adem stakte en ze kreeg tranen in haar ogen. ‘Wat vind ik dat erg om te horen, Bobbie,’ zei ze en ze tilde haar zwakke hand op om mijn gezicht te strelen. ‘Ik wilde dat ik het was.’

Ik wist dat ze het meende. Peggy Milner was er al jaren klaar voor om ‘Jezus te ontmoeten’. ‘Ik ben zo dankbaar dat je er nog voor me bent. Wat zou er zonder jou van mij terecht zijn gekomen, Peggy?’

‘Je bent altijd een sterke jonge vrouw geweest. Je hebt je met Gods

hulp altijd prima gered. Je had mij helemaal niet nodig.’ Peggy ten voeten uit. Wilde nooit ergens voor worden bedankt.

‘Wat moet ik doen?’

‘Wat zei de dokter over een behandeling?’

‘Een pil. Twee maanden lang een akelige pil. Daarna een chemokuur, hoop ik, als het niet is uitgezaaid.’

‘Dan weet je wat je te doen staat. Waarom vraag je het aan mij?’

‘Ik denk dat ik het je gewoon wilde horen zeggen.’

‘Zoals ik dat al twaalf jaar doe, Bobbie? Je bent een koppig mens.’ Ik knikte, me volledig van dat feit bewust.

‘Ga terug.’ Ze zei het zonder een spoor van twijfel in haar stokoude stem.

Peggy, die de afgelopen achttien jaar mijn mentor en vriendin was geweest, was de enige die mij ooit zag huilen. Ik kreeg tranen in mijn ogen en ze wist dat die niets te maken hadden met de prognose die de dokter me had gegeven. ‘Ik kan het niet. Ik ben te bang.’

Ze leunde achterover in haar rolstoel en legde haar ene gerimpelde, dooraderde hand op haar schoot over de andere. Haar oogleden knipperden, bleek, doorschijnend. ‘Je wilt al heel lang terug.’

‘Maar als ik het niet meer goed kan maken? Als ik weer fouten maak?’

Ze deed haar ogen open en zei op bijna scherpe toon: ‘Lieve kind, wat heb je nu nog te verliezen? Ga toch terug.’

‘Tracie heeft aangeboden met me mee te gaan.’

Op Peggy’s gezicht verscheen een glimlach die haar losse huid optrok. ‘Dus je hebt al plannen gemaakt?’

‘Ik heb nog geen ja gezegd.’

‘Zeg ja, Bobbie. Sluit die wond. Laat hem genezen. Ga terug.’

Ik bleef op mijn knieën zitten en legde mijn hoofd op Peggy’s schoot. Ik voelde dat ze haar handen zacht op mijn rug legde en hoorde dat haar stem, met een klank van ouderdom, van wijsheid, een gebed voor me fluisterde. ‘Lieve Jezus, breng Bobbie terug, opdat ze zichzelf zal kunnen vergeven, opdat haar hart ook zal geloven wat ze met haar hoofd al weet: U maakt alle dingen nieuw.’

Timișoara, Roemenië, een paar weken later, begin november, 2005

Langzaam, doelbewust, liep ik het Overwinningsplein op en zette mijn wandelstok stevig tussen de keien. Ik kon het me niet veroorloven te struikelen of te vallen. De herinneringen aan die avond jaren geleden stonden me nog zo helder voor de geest dat ik de brandende kaarsen bijna kon ruiken, de stemmen van de menigte die het Onzevader bad, bijna kon horen. Ik kreeg kippenvel, hoewel het zacht was buiten. Vandaag was het rustig op het plein. Het beeld van Romulus en Remus was omringd door studenten en zakenlieden en rond de spuitende fontein zat een grote zwerm duiven die op hun beurt wachtten om in het water te badderen. De tuinen stonden vol rozen en felparse petunia's. Het schoot me te binnen dat Timișoara de Rozenstad werd genoemd.

Ik stapte moeizaam verder en deed mijn best om niet zichtbaar mank te lopen. Ik was vastbesloten in mijn omgeving op te gaan, hoewel mijn nichtje Tracie, mijn reisgenote, zei dat ik altijd overal opviel. Doelbewust liep ik in de richting van het operagebouw en bij het fraaie bouwwerk waarin tegenwoordig op de begane grond een vestiging van McDonald's zat, bleef ik staan.

Ik wees en trok Tracie dichterbij naar me toe. 'Kijk, ze zitten er nog, precies zoals ik me herinner.' Op de tweede verdieping, boven McDonald's, zagen we de tientallen kogelgaten die in die gedenkwaardige nacht van 1989 in het pleisterwerk van de muren waren geslagen.

'En dan te bedenken dat jij erbij was en het allemaal hebt zien gebeuren,' zei Tracie. 'En nu sta je hier weer.'

Ze zei het zo onschuldig, haar grote, bruine ogen vol naïeve verbazing. Ik was blij dat te zien, want diezelfde ogen hadden de afgelopen twee maanden heel dof gestaan. 'Ja,' zei ik. 'Ik was hier die avond.' En ik was gebleven. Toen de muur in 1989 was gevallen, had ik samen met teamgenoten vele maanden in het land doorgebracht en was ik aan een boeiende en uiterst pijnlijke reis door Oost-Europa begonnen totdat mijn leven, mijn andere leven, me had ingehaald en ik naar Amerika was terug verhuisd.

Tracie pakte speels mijn hand. 'Jij was hier, *Jill*.'

Ik glimlachte. O, ja, Tracie kende veel van mijn verhalen. Veel,

maar zeker niet allemaal. *Amir*. Zijn naam kwam zoals altijd op onbewaakte ogenblikken in mijn gedachten op, als ik niet op mijn hoede was en het mezelf toestond aan het verleden te denken. Ik zette zijn naam uit mijn hoofd. Resoluut. ‘Kom, Trace. Ik wil je de Orthodoxe Kerk aan de andere kant van het plein laten zien.’

Die lieve Tracie, tweeëntwintig, net afgestudeerd als stem- en muziektherapeute, een uiterst getalenteerde jonge vrouw met een gebroken hart. Gewond. Gewond, maar herstellend, verbeterde ik mezelf. Deze reis had, naar ik hoopte, een genezende werking. Wat was het ironisch dat ik zo optimistisch over Tracie kon zijn, maar aan mezelf zo twijfelde.

De verwondering op haar gezicht deed me aan mezelf denken, aan hoe ik me had gevoeld toen ik jaren geleden een heel nieuwe wereld had ontdekt. ‘O, wat prachtig!’ We stonden in de lege kathedraal en ze rekte de lettergrepen uit. Over alle kerken die we hadden bezocht, was ze even enthousiast geweest.

Achter een schilderij van de maagd Maria en het Kind, dat op een schildersezal midden in de kerk stond, had zich een rij gevormd van een aantal oudere dames. De vrouwen liepen een voor een naar voren, bogen en kusten de icoon. ‘Orthodox geloof,’ fluisterde ik tegen Tracie.

‘Wat vreemd. Ze kussen dat schilderij echt. Niet zo hygiënisch.’ Ik haalde mijn schouders op en knipoogde naar haar. ‘En waarom staan er geen banken in deze kerk?’

‘Orthodoxe traditie,’ zei ik opnieuw fluisterend. ‘Iedereen staat.’ Eigenlijk wenste ik dat er op magische wijze een bank voor me zou verschijnen. Ik voelde een kloppende pijn in mijn linkerbeen en leunde zwaar op mijn wandelstok. Woede laaide in me op. Hoewel ik mezelf nooit als een boos iemand had beschouwd, had ik nu zin om mijn stok te pakken, hem op iemands hoofd in tweeën te breken en hem in een vuur te smijten.

Ik ben negenendertig, Heer. Is dat niet een beetje te jong om te sterven? Ik bedoel, begrijpt U me niet verkeerd. Ik zie uit naar de eeuwigheid met U, maar er zijn nog zo veel dingen die ik hier had willen doen voordat...

‘Tante Bobbie, gaat het wel?’ Tracie pakte mijn arm. ‘U staat te trillen!’

‘Maak je maar geen zorgen, hoor, lieverd. Ik ben gewoon een beetje moe.’

‘Kijk daar eens. Langs de muur staan banken.’

Ik had ze niet eens gezien. Tracie trok aan mijn arm. Ik protesteerde niet, zette mijn stok voor me neer en liep langzaam naar een mahonie-houten bank waar al twee oude dames op zaten. Ik voelde de woede uit elke porie van mijn lichaam stralen. *Zwakheid! Ik ben niet zwak!*

Ik ging naast de vrouwen zitten en voelde me vernederd. Tracie en ik zouden een maand lang door Europa reizen en we waren nog maar drie dagen onderweg. Ik wilde haar nog zo veel laten zien. Ik was niet van plan geweest naar Europa terug te gaan. Sommige dingen waren te pijnlijk om naar terug te keren. Maar toen de dokter me zijn diagnose had gegeven, had ik het gevoel gekregen dat het leven me opnieuw had ingehaald. Ik had bedacht dat ik, als ik nog maar een jaar te leven had, net zo goed kon doen wat Peggy had gezegd en wat ik al jaren geleden had moeten doen. Teruggaan. Teruggaan naar waar het allemaal was begonnen.

Tracie

Ik keek naar tante Bobbie, die naast twee dames op leeftijd op een veelgebruikte kerkbank in de Orthodoxe Kerk zat en bedacht dat het tafereel helemaal anders had moeten zijn. De oude vrouwen met hun gerimpelde, losse huid, zaten samen geanimeerd te praten terwijl Bobbie achterover leunde met haar hoofd tegen de muur, haar ogen gesloten en haar rechterhand om haar stok geklemd. Ik wilde wel schreeuwen. *Nee, nee, nee!* In plaats daarvan deed ik alsof ik een icoon bekeek en ik dacht aan de afgelopen weken.

Mijn bereisde tante had in mijn jeugd altijd tegen me gezegd: ‘Er zijn wel duizend dingen die ik je moet laten zien, Tracie. Nog zo veel dingen die we moeten gaan bekijken,’ en omdat ze zou sterven en ik in zekere zin ook stierf, had ik besloten dat we er op z’n minst nog een paar moesten gaan bekijken, al zouden we erbij neervallen.

Bobbie zag er niet uit alsof ze dood zou gaan. Ik had de jongste, hipste tante van iedereen die ik kende. Ze was mijn moeders kleine zusje en was geboren toen mijn moeder tien was. Mijn moeder trouwde pas op haar zesentwintigste en daarna begon ze direct kinderen te

krijgen. Ik was de eerste, dus was ik een ‘tweede moeder’ voor mijn vijf broertjes: Timmy, Travis, Teddy, Theo en Thomas. Mijn ouders waren dol op voornamen die met een T begonnen. Mijn lieve tante Bobbie, die ironisch genoeg nooit was getrouwd en nooit moeder was geworden, was de enige die mij echt bemoederde. Vanaf de tijd dat ik een jaar of tien was, behandelde ze me op alle fronten als haar gelijke. We planden uitjes, kleeadden ons mooi aan om uit eten te gaan en smoesden over alle jongens die ik leuk vond. Ze kwam naar de toneelstukken op school waar ik een rol in had en in de zomer nam ze me een keer mee naar Londen om *Romeo en Julia* te zien en *Het spook van de opera*. Ze overtuigde me ervan dat ik door mijn talent voor zingen en acteren op een dag in Londen op het podium zou staan.

Ze nam me ook mee naar Parijs en vertelde over de geschiedenis van de lichtstad met al zijn magnifieke en bloederige details, die me deden denken aan *De geschiedenis van twee steden*. Bobbie was gek op geschiedenis, hield van reizen en van exotische oorden en spontane invallen. En ze hield van mensen.

Uiteindelijk gaf ze ook Timmy en Travis en Teddy en Theo en Thomas veel aandacht, hoewel ze altijd zei dat de jongens na hun tiende veel beter af waren met mama’s broer, oom Jack, want rond die tijd begonnen ze vooral belangstelling te krijgen voor vrouwelijk schoon, zoals zij het uitdrukte.

Maar jarenlang zorgde ik voor de ‘T-club’ en Bobbie voor mij.

Bobbie was in alle opzichten heel boeiend. Ze had krullend, schouderlang, zwart haar, heldere, blauwe ogen met een alerte blik en ze was grofgebouwd en opvallend. Ze was heel enthousiast en overtuigend en ja, misschien ook wel een beetje overweldigend. Ze wist haar zin door te drijven. Ze was uitgesproken over haar geloof en haar opvattingen, in haar manier van doen en in de manier waarop ze om mensen gaf. Ze had nooit perioden gekend waarin ze geen verantwoordelijkheden had en toen papa stierf, nam ze als vanzelf weer de rol van zorgende op zich.

Toen mama me vertelde wat voor diagnose Bobbie had gekregen, liet ik van schrik en verbazing mijn mobiele telefoon op de grond van mijn slaapkamer vallen. ‘Onmogelijk,’ verklaarde ik.

Vervolgens ging ik aan de slag om te zorgen dat alles wat Bobbie wilde, zou gebeuren.

Ik wist heel goed dat ze als jonge vrouw in Europa had gewoond, tien jaar lang, tot mijn vader op zijn tweeënveertigste plotseling aan een hartaanval overleed, zodat mijn moeder alleen achterbleef met zes kinderen. En daarom gaf Bobbie, altijd een reddende engel, zoals mijn moeder haar noemde, haar boeiende, geheimzinnige werk in Europa op en kwam ze bij ons wonen om mijn moeder te helpen bij het zorgen voor de T-club. Ik deed even mijn ogen dicht en zag haar weer op het vliegveld van Atlanta staan, omringd door dozen en bagage.

‘Wat erg voor je, zus,’ zei ze en terwijl wij kinderen opkeken naar deze tante die we nauwelijks kenden, sloeg ze haar armen om haar heen en gaf haar een heerlijke Bobbie-knuffel. ‘Goed, kinderen, kom op. Helpen jullie je tante eens om al deze spullen in de auto te zetten! En ja, er zitten genoeg leuks voor jullie in!’

Zo was Bobbie: grappig, avontuurlijk en gul. Ze leidde onze gedachten af van het feit dat onze vader pas was overleden door ons cadeautjes te geven die ze uit Europa voor ons had meegebracht. Die dag werd ik verliefd op haar. Ik vond haar mooi en exotisch, flamboyant bijna, met ogen die te kennen gaven dat ze wel in was voor een grapje. Ze droeg die dag een wijd, feloranje broekpak en ze omhelsde me stevig en trok me tegen haar volle boezem, wat ik troostvol vond, omdat mama zo was afgefallen dat ze met haar magere lichaam bijna in haar kleren verdronk.

Dus behalve Thomas, die in 1994 nog maar een baby was, hadden we die dag allemaal in de typische hitte van Atlanta een doos of een tas naar mama’s wachtende auto gezeuld. Ik zal de dankbare blik in mama’s ogen nooit vergeten; intense dankbaarheid, ondanks haar verdriet.

Tante Bobbie was niet bepaald tactisch, maar in haar manier van doen zat op een onopvallende manier iets welwillends, iets krachtigs en tegelijk troostvols en gezelligs, iets waardoor ik in haar buurt wilde zijn en waardoor ik hoopte dat ik een beetje zou worden zoals zij. Ze was heel onbuigzaam, bijna brutaal, zou je kunnen zeggen. En toch bezat ze ook een zachtaardigheid en goedheid die zich naar iedereen

om haar heen uitstrekke en zelfs naar mensen verder weg. Ik denk dat het kwam doordat ze alles zo verschrikkelijk doelbewust deed. Ze wekte de indruk met haar hele hart betrokken te zijn bij wat voor drama zich ook maar in mijn leven afspeelde. Nooit gaf ze me het gevoel dat het in feite maar iets belachelijks of onbenulligs was en nooit vertelde ze me over haar eigen problemen, maar ik begon toch in te zien, te begrijpen wat ze voor ons had opgegeven en wat ze ook nu, op dit moment, doormaakte, terwijl ik toekeek hoe ze behoedzaam de trap van de Orthodoxe Kerk af liep, trede voor trede, steeds zorgvuldig haar stok voor zich neerzettend.

Als mama en ik plannen maakten voor een reis, was het een en al luxe. Bobbie daarentegen was de avonturier van de familie. Ze smokkelde bijbels, woonde in De Barak en keek bijna neer op comfort. Nee, ik moet het anders zeggen. Ze kon luxe en gemak best waarderen als het toevallig op haar weg kwam, maar ze was er beslist nooit op uit. Toen ze een keer in een dorp in Bulgarije was en haar contactpersoon die haar 'smokkelwaar' in ontvangst zou nemen niet was komen opdagen, had ze een kuil gegraven om uit de wind te kunnen liggen en had buiten in de bittere kou geslapen. Ze had me verteld dat het 'een fantastische ervaring' was geweest. Maar met haar familie had ze tijdens een tocht over de Middellandse Zee in de beste suite van een cruiseschip gelogeed en ook daar had ze van genoten.

'Een van de beste levenslessen die ik heb geleerd, is, denk ik, om alles wat een dag me brengt te waarderen. Een avontuur van vierentwintig uur.' Dat had ze meer dan eens tegen me gezegd.

Dus hadden mama en ik besloten dat Bobbie in Venetië in een bijzonder en luxe hotel moest logeren. Ze had toegestemd op één voorwaarde: dat we daarna zouden doorreizen naar Timișoara in Roemenië. In die stad was ons hotel verre van luxueus, merkte ik toen we er eenmaal waren. Bobbie noemde het zelfs een communistisch hotel. 'Je weet wel, het is allemaal somber en fantasieloos met van dat donkere, zware hout.'

Bobbie deed luchtig over de trillingen waar ze last van had gehad en ze zei: 'Als bijwerking van de medicijnen viel dat helemaal te verwachten.' Dat stelde me niet bepaald gerust, maar ze daagde me met

haar blauwe ogen uit om haar tegen te spreken. Ik keek hoe Bobbie de gympen die ze had gedragen, uittrok – vroeger had ze altijd laarzen met hoge hakken of sandalen gedragen – en zichzelf moeizaam op het lage, doorgezakte bed liet zakken, haar stok neerzette en naar me glimlachte. ‘Zo, dat voelt beter.’

Mijn keel verkrampte en ik knipperde om mijn tranen terug te dringen. Ik mocht niet gaan huilen! Dus concentreerde ik me erop me voor te stellen hoe Bobbies leven er vanaf 1985 uit had gezien, toen ze in Europa was gaan wonen, tot de dag dat ze in 1994 naar een rouwende zus met haar zes kinderen terugvloog.

‘Ze werkte met smokkelwaar,’ had mijn oom Jack een paar jaar geleden uit zichzelf verteld, waarna mijn moeder hem een harde por in zijn ribben had gegeven. Hij had haar fronsend aangekeken en gezegd: ‘Kom nou, Sally, het is nu toch geen geheim meer? Tracie heeft het volste recht om het te weten.’

Ik ging op het bed zitten dat we samen deelden en knipte het lampje op mijn nachtkastje aan.

‘Denk je nog wel eens aan wat je vroeger deed? Al die jaren dat je in Wenen woonde en bijbels smokkelde? Mis je dat?’ Bobbie vertelde me graag verhalen over dat leven, maar als ik haar die vraag in het verleden stelde, had ze altijd iets geantwoord in de trant van: ‘Hoe kon ik dat leven nu missen terwijl jij en je broertjes mijn leven vulden?’

Maar terwijl ze me nu aankeek, versomberde haar blik op de een of andere manier. ‘Ik denk eraan en ik mis het nog elke dag.’

Mijn adem stokte en ik fronste even mijn wenkbrauwen, maar daarna herstelde ik me. Ze zag mijn reactie, pakte mijn hand en gaf er een kneepje in. ‘Ik mis dat leven, maar dat wil niet zeggen dat ik in dit leven niet gelukkig ben. Ergens naar verlangen en ergens plezier in hebben, kan naast elkaar bestaan. Dat sluit elkaar niet uit.’

Er ging een rilling over mijn rug. ‘Volgens mij heb je gelijk.’ Ik trok een gezicht en richtte mijn aandacht op een stukje bladderende, beige verf op de muur tegenover me. Bobbie had de gewoonte op zo’n manier beweringen over haar eigen leven te doen dat ik ze ook op mijn eigen leven kon toepassen. Ik wist precies wat ze bedoelde. ‘Ik geniet van elk moment van mijn tijd met jou, Bobbie. Maar ik

heb er nog steeds ontzettend veel verdriet van dat hij het heeft uitgemaakt en er gaat volgens mij geen uur voorbij dat ik niet aan hem denk.'

Ze zuchtte. 'Jonge liefde is pijnlijk, hè?'

'Het is waardeloos.' Ik keek even naar haar en stelde een vraag die ik haar al heel vaak had gesteld en waar ze zich meestal met een grapje van afmaakte. 'Tante Bobbie, zeg nu eens eerlijk: heb je nooit willen trouwen?'

Ze glimlachte. 'Natuurlijk wel. Ik heb er vaak aan gedacht en ik denk er nog steeds aan. Er zijn mensen die zelfs na hun veertigste nog trouwen, weet je?' Ze lachte. 'Ik wilde het wel, maar toen kreeg ik een gezin in de schoot geworpen, een groot gezin met een heleboel kinderen, en toen had ik geen man meer nodig.'

'Maar,' drong ik aan, hoewel ik niet zeker wist of ik haar antwoord wel wilde horen, 'je was liever in Oostenrijk gebleven om je werk daar te doen?'

Ze hield haar hoofd schuin, legde het achterover tegen het met rode stof overtrokken hoofdeinde van het bed en deed haar ogen dicht. 'Tracie, je zult er nog achter komen dat het leven seizoenen heeft, en ik begon toen aan een seizoen waarin ik voor jullie gezin zorgde. Daar werd ik niet toe gedwongen. Ik heb met vreugde voor die taak gekozen en ik heb er nooit spijt van gehad. En nu sta ik misschien wel weer voor een nieuw seizoen.'

Haar stem klonk een beetje nostalgisch, maar het enige waar ik aan kon denken, was dat de oncoloog Bobbie een maand geleden een doodvonnis had gegeven en dat ik niet wilde dat ze aan dat seizoen zou beginnen. Nooit.

Amir

De nieuwe groep vluchtelingen was twee dagen geleden gearriveerd. Amir kon zich voorstellen hoe ze het vluchtelingencentrum waren binnen gestruikeld: koud, moe, in de war, bang en met een wanhopige blik in hun ogen. Hij wist nog hoe wanhopig hij zelf in 1989 was geweest toen hij in het vluchtelingencentrum in Traiskirchen in Oosten-

rijk was aangekomen. Traiskirchen, dacht hij bij zichzelf. Dat betekende letterlijk ‘drie kerken’. Hij had nooit geprobeerd om de geschiedenis van het dorp te achterhalen; hij wist alleen dat hij er de Kerk met een hoofdletter K had ontdekt. De handen en voeten van zijn Heer Jezus, voordat hij Zijn Naam zelfs maar had gekend. Het gerucht had in de donkere gangen van het centrum onder de vluchtelingen de ronde gedaan. ‘In dit dorp is een plek waar mensen zijn die kleding en voedsel en tijd ter beschikking stellen. De Oase, heet het.’

Niemand had op dat moment durven fluisteren wat de mensen daar nog meer boden: hoop.

Nu, een keer per maand, hielp Amir het internationale team van christenen dat De Oase runde.

De vluchtelingen hadden allemaal dezelfde getraumatiseerde blik, dezelfde verloren uitdrukking op hun gezicht, dezelfde wanhoop en angst in hun ogen. Als hij zijn ogen dichtdeed, zou hij zien wat hij had achtergelaten, jaren geleden.

Het bombardement begon om middernacht. Amir werd angstig wakker, schoot zijn kleren aan en rende naar de andere kamer van de kleine flat. ‘Maamaan! Baba! Snel, aankleden! We moeten weg.’ Hij nam ze haastig mee het flatgebouw uit, de trap af, de straat over en de stegen van de stad door. Om de paar minuten lichtte de hemel feloranje op. De troepen rukten midden in de nacht op. Ze zouden iedereen die ze onderweg tegenkwamen afslachten.

Amir wilde niet aan die nacht denken, maar de herinneringen overvielen hem op verrassende momenten, zoals vanavond, nu het zaaltje van De Oase vol jonge mannen uit Iran en Afghanistan en Irak zat. De mannen liepen in drommen naar de bar, waar twee vrijwilligers van een kerk in Wenen haastig, bijna zenuwachtig bekers volschonken met koffie of chai. Eén beker per persoon, herhaalden ze steeds maar weer. Amir stond op wacht bij de deur. De mannen maakten een hongerige, wanhopige en verwarde indruk. Net als hij toen hij een gebroken jongeman van drieëntwintig was geweest, een man die door de bergen van Iran en Turkije en Albanië was getrokken om zijn ouders te redden.

Achter hem klonken vrolijke geluiden en toen hij opkeek zag hij een groep van vijf jonge mannen, ongetwijfeld Iraniërs, die lachend

met hun armen om elkaar heen stonden en voor een foto poseerden. Trish telde in het Farsi tot drie en nam de foto. Morgen zou ze hem afdrukken, zodat ze hun er ieder een kon geven als ze volgende week dinsdag terugkwamen. Die lieve Trish, die steeds nieuwe manieren bedacht om deze jonge mannen liefde en aandacht te schenken.

Amir wendde zijn blik af. Trish herinnerde hem te veel aan een andere vrouw die hij kende, aan haar donkere haar, haar blauwe ogen, haar enthousiasme. Haar zuidelijke accent, helemaal uit een plaats in de staat Georgia in Amerika. Zo lang geleden. Een knap, Amerikaans meisje dat hem koffie bracht, zijn moeder troostte na de dood van zijn vader, ervoor zorgde dat hij een jas kreeg toen sneeuw de straten bedekte tijdens een ijskoude nacht in Oostenrijk, dat hem ervan overtuigde dat hij naar de Bijbelstudies moest komen...

Amir keerde met een schok naar het heden terug. Bijbelstudie! De ramen van de ruimtes aan de achterkant van het gebouw waren geblindeerd met kranten, de achterdeur op slot. Later, veel later, als de thee en de koffie op waren en alle mensen vertrokken waren, zouden een paar mannen stiekem naar die ingang komen zonder dat hun waakzame landgenoten het zagen, en ze zouden drie keer op de deur kloppen. Ze zouden wachten. Opnieuw kloppen. En naar binnen glippen om de waarheid te horen.

Amir verwelkomde een nieuwe jongeman en gaf hem een klopje op zijn rug. 'Sami, fijn je te zien vanavond.'

Sami knikte en keek met een veelzeggende blik naar de gang. 'Straks. Om negen uur. Niet nu.' Sami was mager, zag er bijna broos uit, was nieuwsgierig, gedesilluseerd en stelde vragen.

Ja, later zou Amir hem uitleg geven over de Bijbel. Hij zou het Injil omhooghouden en verklaren dat Jezus Heer is, zoals Jill dat jaren geleden ook had gedaan.

2

Hamid

Hamid was zo moe van het vluchten. Hij keek nu al twee maanden voortdurend over zijn schouder, bang dat hij iemand met een pistool zou zien die de trekker over zou halen. Hij trok huiverend aan een smerige deken om zijn schouders en dacht aan het nieuws dat hij de vorige dag had gehoord en dat hij stukje bij beetje uit de krakende radio had opgevangen. Vier mensen omgekomen bij een bombardement op zijn stad, afgeslacht. Was Alaleh een van hen? En Rasha? Hij moest er niet aan denken.

En de baby? De kleine werd vast al snel geboren. Waar zou Alaleh naartoe gaan als het zover was? Was de verloskundige te vertrouwen? Zijn maag kromp ineen terwijl hij het zich afvroeg. Hij dacht aan zijn dochtertje van zeven. Zou Alaleh haar foto's van haar vader laten zien, haar vertellen hoeveel hij van haar hield? Nieuws! Wat snakte Hamid naar nieuws.

Hij hurkte, hield zijn oor voor het doffe geluid van de radio, luisterde naar het hysterische geratel van de presentator en rilde. Hij was gevlucht op een avond als deze, waarop de maan een enkele ster in zijn hand hield en de lucht kobaltblauw was dat overging in zwart. Hij deed zijn ogen dicht om de scherpe pijn van het afscheid buiten te sluiten, het haastig bij elkaar graaien van documenten, het geld dat in al zijn kledingstukken verborgen zat. Alaleh, hoogzwanger, haar gezicht vlekkerig van tranen, smekend:

‘Ga nu, Hamid. Ik vind je wel, wat er ook gebeurt. Ik kom met onze kinderen.’

De kleine Rasha, die zich aan zijn benen vastklemde en huilde: ‘Niet weggaan, Baba! Niet weggaan! Ik wil mee, Baba!’

De laatste kus, vurig, vreselijk, het loslaten, dan Alaleh, terwijl hij haar tegen zich aantrok, haar stevige buik tegen de zijne. Twee maanden langer maar, dan had hij bij haar kunnen zijn als hun tweede kind werd geboren. Maar de situatie was zo dat zelfs één dag langer in hun dorp zeker zijn dood zou betekenen. Hij hurkte en kustte Rasha op haar voorhoofd...

Slechts tweemaal in deze lange twee maanden had hij Alalehs stem gehoord, fluisterend, angstig, vol liefde. ‘Rasha wordt sterk, mooi, en ze houdt van haar vader. De baby schopt ’s nachts zo vaak dat hij me uit mijn slaap houdt!’ Ze had het met een twinkeling in haar stem gezegd, zodat hij zich geen zorgen zou maken. Maar dat deed Hamid evengoed. ‘Ik hou van je, Hamid...’

De enige informatie die ze beiden ooit kregen, was gecodeerd en schaars. Vorige maand waren een dokter en zijn vrouw en drie kinderen vermoord. Alle intellectuelen zouden sterven en het land zou instorten. Waanzin, pure waanzin.

Hij was al twee maanden op de vlucht en hij was verre van veilig. Het bergdorp waar hij zich nu verborgen hield, bood nauwelijks bescherming tegen het aanhoudende schieten in het dal. Vorige week was hij in zijn arm geschoten terwijl hij en zijn reisgenoten Azhar en Merif achter de zwijgzame mensensmokkelaar aan over het bergachtige terrein renden. Hamid was alleen ontkomen door zijn vastberadenheid, doordat hij zijn voeten had gedwongen te rennen en door de pijn te negeren die van zijn schouder door zijn lichaam schoot. De kogel was dwars door zijn arm gegaan en de wond vertoonde tekenen van infectie. ‘Mijn jongen, dat moet worden schoongemaakt,’ had de oude man gefluisterd toen Hamid zich die nacht in zijn tent had laten vallen.

Nu, een week later, klopte zijn arm van de pijn onder het geïmproviseerde verband. Hamid bad dat hij mocht genezen.

Binnenkort, ja, al heel snel, zou Hamid de bergen van Noordwest-Iran en Turkije oversteken en doorreizen naar Van, de Turkse stad

bij de grens waar de vluchtelingen binnenkwamen, doodsbang, maar levend. Vanuit Turkije zou hij naar Bulgarije reizen en nog verder, naar Oostenrijk. Oostenrijk, waar zijn neef nu woonde, die asiel had gekregen, en waar het mogelijk was om een nieuw leven te beginnen. En daarna, ja, Khoda zij geprezen, zou hij Alaleh en Rasha en de baby laten komen. Als God het wilde.

Azhar en Merif, jonge mannen, net als hij, die maar ternauwernood ontkomen waren aan de verschrikkingen in hun land, zaten in elkaar gedoken met hem om het vuur hun handen te warmen, dikke dekens om hen heen geslagen terwijl aan de novemberhemel duizenden sterren twinkelden. De omtrek van de berg Ararat in de verte met sterren als uitroeptekens erboven, hadden spontaan een lied in hen moeten laten opwellen. Hij was een denker en deze nacht vormde een prachtig doek om zijn woorden op te schilderen. Toch voelde hij in plaats daarvan een hol verlangen, en kille, kille angst.

En als de radioverslagen nu eens klopten? Als het Alaleh en Rasha waren? Wat voor hoop had hij dan nog en waarom zou hij dan voortdurend vluchten en zich verstoppen? Wat had hij dan aan zijn rotsvaste voornemen een beter bestaan voor hen op te bouwen, zijn overtuiging dat vrede en vrijheid mogelijk waren? Als ze waren vermoord, was er geen hoop meer. Toen de klanken van de radio steeds onduidelijker werden, tot ze niet meer te verstaan waren, stak Merif zijn hand uit en draaide aan de knop om een station met een beter signaal te zoeken. De stem die uit het vierkante doosje kwam, kraakte even en werd toen plotseling helder. ‘... hij komt uit alle landen. De roep om vrijheid, om hoop...’

Hamid boog zich dichter naar de radio toe, hield zijn oor ervoor. ‘... tevergeefs, want de enige echte hoop...’ Opnieuw gekraak. Nieuwe pogingen om het signaal te vinden terwijl de mannen elkaar aankijken, naar de sterren tuurden, alsof die hen konden verraden, weer naar het uitdovende vuur keken en naar de radio.

‘... dus is er hoop, ondanks de angst, ondanks het verdriet, ondanks het bloedvergieten. Onze Redder roept ons toe: “Kom naar Mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, dan zal Ik jullie rust geven. Neem...”’ Het gekraak werd luider, de woorden werden onverstaaanbaar, de mannen mopperden.

Het vuur was bijna uit en de kou benam hun bijna de adem. Ze gingen dicht bij elkaar zitten om warm te blijven en luisterden, luisterden de hele nacht lang of ze nog nieuws uit hun dorp konden opvangen, van thuis, iets wat hun hoop kon schenken.

Ergens halverwege de nacht ging Hamid op de harde grond liggen. Hij trok de deken over zich heen, legde zijn handen als een kussen onder zijn hoofd en dacht aan zijn mooie Alaleh, aan Rasha met haar stralende ogen, aan zijn ongebooren kind, aan de vage stem van de radio, die had gezegd: “‘Kom naar Mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, dan zal Ik jullie rust geven.’” Vreemde woorden. Maar, o, wat verlangde hij naar rust.

Alaleh

Alaleh schrok wakker van het geluid van afketsende kogels. Ze voelde haar bolle buik en legde beschermend haar hand eromheen. Ze luisterde naar de stilte en huiverde. ‘Rasha?’ fluisterde ze tegen haar dochter die op de matras naast haar lag te slapen.

Het kleine meisje bewoog en gaapte. ‘Ja, Maamaan?’

‘Het is tijd om te gaan. Nu direct. Kom snel mee.’

Ze ging moeizaam overeind zitten en de baby schopte hard. Hij was eraan toe om de warmte van haar baarmoeder te verlaten, dat kleintje. ‘Nog niet. Nog niet, kindje. Alsjeblieft nu nog niet.’ Alaleh deed haar ogen dicht toen ze de pijn van een wee voelde. *O, lieve Khoda, niet vanavond, nu de hel is losgebroken!*

In de gang kwam ze haar schoonmoeder Maryam tegen. ‘Snel!’ fluisterde de oudere vrouw. Haar gezicht was wit weggetrokken van angst. Maryam en Alaleh hielden ieder een van Rasha’s handjes vast en trokken haar snel mee de gang uit. Opnieuw hoorden ze geweren ratelen. Het klonk alsof het vlak voor hun raam was.

Alaleh knielde kreunend. Maryam deed de kleine deur open en tuurde naar binnen. ‘Jij eerst, Alaleh, en daarna Rasha. Het komt wel goed.’ Maar de beide vrouwen wisten dat niets ooit nog goed zou komen. Het was op een avond twee maanden geleden begonnen, toen Hamid was gevlucht om zijn gezin tegen de godsdienstpolitie

beschermen. Alaleh had geweten dat ze op een dag de rest van het gezin zouden komen halen; ze zouden niet geloven dat Hamid in zijn eentje verantwoordelijk was voor het boek, ook al hield haar schoonmoeder bij hoog en laag vol dat zij er niets mee te maken hadden.

Ze schoof moeizaam op haar rug door het lage deurtje en haar bolle buik schuurde tegen de bovenkant van de opening. Toen ze eenmaal binnen was, ging ze op haar knieën zitten en stak ze haar hand uit naar de zevenjarige Rasha. Daarna kroop Maryam naar binnen en samen schoven ze de oude klerenkast voor de deur om hen te verbergen. Weken geleden, nadat Hamid 's nachts was verdwenen, had Maryam erop gestaan deze oude voorraadkast vol te zetten met voedsel en andere spullen die nodig waren voor het geval ze zich zouden moeten verstoppen. Nu, nu buiten het geweld van het leger was losgebarsten, hielden Alaleh en Maryam elkaar zwijgend vast achter de verborgen deur.

Twee uren verstreken. Eerst hoorden ze geschreeuw, nog meer geveerschoten. Daarna een verschrikkelijke stilte. Daarna werd het meubilair verschoven, werd er met aardewerk gesmeten en klonk het gekraak van hout. Alaleh legde haar handen over de oren van haar dochter terwijl Maryam haar stevig vasthield. Hoe lang moesten ze zich verborgen houden en wat zouden ze aantreffen als ze naar buiten gingen? Alaleh durfde er niet aan te denken.

De weeën kwamen nu regelmatig en werden steeds sterker, zodat ze het tweemaal uitschreeuwde. Maryam keek haar intens bezorgd aan. 'Niemand mag ons horen,' fluisterde ze.

'Geef me iets waar ik op kan bijten,' smeekte Alaleh. Haar gezicht was vertrokken van pijn. Ze herinnerde zich Rasha's geboorte, waar de vroedvrouw bij was geweest en de vrouwen van het dorp, die om haar heen hadden gedromd, het gevoel van saamhorigheid terwijl ze pijn had. De kreet van haar dochter na dertien uur zware weeën.

De vreugde.

Maar vannacht mocht ze geen geluid maken en nu ze alleen haar dochter en haar schoonmoeder had om haar bij te staan, voelde ze zich doodsbang. Ze hadden het besproken, dat ze in hun schuilplaats zou kunnen bevallen. Er stond een klein kachelkje, flessen water,

schone lakens, kleren. Het eten. Maar kon ze het wel? De meeste Iraanse vrouwen bevielen tegenwoordig met een keizersnede. Haar dokter had het al maanden geleden besloten en hij had gezegd dat ze geen keuze had omdat zich problemen konden voordoen, net als met Rasha indertijd. Ze deed haar ogen dicht en kreunde. Maryam kneept hard in haar hand. 'Je kunt het. Het gaat ons lukken.'

Hamid

De sterren fonkelden boven de hoofden van de drie mannen die zich schuilhielden in de bergen langs de Vluchtelingensnelweg die hen steeds dichterbij de vrijheid bracht. Hamid keek met angst in zijn hart naar Merif en Azhar. Ze waren samen aan de reis begonnen, broeders op de vlucht, intellectuelen die door de overheid uit hun huis waren verdreven. Ze hadden gedacht dat hij een van hen was. Ze hadden samen de smokkelaar betaald, waren samen door de bergen getrokken, hadden zich schuilgehouden in grotten, naar eten gezocht en dicht bij elkaar om kampvuurtjes gezeten. Samen hadden ze konijnen gevangen en midden in de nacht uit beekjes gedronken. En altijd hadden ze geluisterd, gewacht, hun oren gespist op geluiden van de vijand.

Maar nu voelde Hamid zich alleen en waren deze mannen, Azhar en Merif, ook vijanden. Ze lagen naast het uitdovende vuur te slapen, maar Hamid kon niet slapen. Hij klemde de transistorradio tegen zijn borst en liep langzaam bij Azhar en Merif vandaan. Hij wilde het programma nog een keer horen. De woorden hadden hem zo veel hoop gegeven.

Hij baande zich een weg door de ruige struiken, zijn schoenen zetten zich af op het zand en de grond, en hij klom naar een iets hoger punt waar de ontvangst beter was. Bij Azhar en Merif uit de buurt. Als ze wakker werden, als ze wisten wat hij deed... Hamid huiverde.

'Luister naar de woorden! Dit is de waarheid!' Hamid gebaarde dat Azhar en Merif dichterbij moesten komen. Het was de vierde achtereenvolgende avond dat ze naar het radioprogramma luisterden. Het werd uitgezonden vanuit Nederland, maar het was in zijn eigen taal. De stem op de radio sprak over

de Bijbel, over Christus, Isa al Masih, over hoop, over een Redder. Zijn hart klopte sneller als hij de woorden hoorde, vreemde woorden, gevaarlijke woorden! O, waarom voelde hij zich er toch zo toe aangetrokken? Het waren per slot van rekening die woorden geweest waardoor hij gedwongen was geweest om te vluchten.

Azhar leunde voorover om het programma te kunnen horen. 'Dit weer! Je luistert naar blasfemie! We vluchten voor ons leven omdat we vrome mannen zijn die Khoda vereren en omdat we geloven in de kracht van de geest en gedachten. Ons land vervolgt ons omdat we ons intellect gebruiken. Wat zullen ze ons niet aandoen als ze erachter komen dat we niet alleen onze hersens gebruiken, maar ook nog naar blasfemie luisteren! Dan laten ze ons een langzame, pijnlijke dood sterven. Dan gaan ze onze gezinnen halen.'

Merif haalde een mes tevoorschijn, greep Hamid bij zijn linkerarm en rukte de radio uit zijn handen. 'We hebben niet dit hele eind gelopen om aan onze vijanden te ontkomen en ons vervolgens Khoda's toorn op de hals te halen.' Hij hield het mes tegen Hamids hals. 'We zullen vechten voor ons leven en als dat betekent dat jij moet sterven, dan zij dat zo.'

Hij liet Hamids arm los en gaf hem een harde duw. 'Je mag hier nooit, maar dan ook nooit meer naar luisteren!'

Hamid zette de herinnering aan drie dagen geleden bewust van zich af. Hij klom nog hoger en bad dat hij de waarheid mocht vinden die midden in de nacht werd verkondigd terwijl de anderen sliepen. Hij was heel abrupt wakker geworden door zijn droom en nu brandden de woorden uit het visioen in zijn ziel. *Vannacht! Vannacht! Ganu! Nu!* Zijn hart bonkte terwijl hij voort rende door het duister, struikelend over kreupelhout en boomwortels, de radio stevig onder zijn arm geklemd.

Buiten adem bleef hij staan en hij keek vanaf de plek waar hij stond omlaag naar het kamp. Hij was nu veilig, ver buiten het gehoor van Azhar en Merif, zelfs als ze wakker werden. Morgen kwam de mensensmokkelaar weer en die zou hen een stap dichterbij de Turkse grens brengen. Morgen...

Terwijl hij bukte om de radio op de grond te zetten, zag hij even een lichtje bij het kamp. Hij klauterde nog verder omhoog, turend in het donker. Nog meer licht, een geluid. Een pistoolschot. Nog een. Daarna niets meer. Stilte.

Een moment lang stond Hamid als aan de grond genageld van schrik. Pistoolschoten! Waren Azhar en Merif zojuist vermoord? Zijn handen trilden en het zweet brak hem uit. Zijn keel verkrampte en hij gaf over. *Je moet je beheersen! Haal adem!* droeg hij zichzelf op.

Hij tuurde omlaag in het diepe duister. Hij hoorde geen geluiden meer. Met in zijn keel nog een geluidloze snik klemde Hamid de radio tegen zijn borst en hij rende door de nacht. Hoger, hoger, weg van Azhar en Merif, weg van de vijanden die hen midden in de nacht hadden beslopen. Waar moest hij zich verstoppen? Waar moest hij naartoe vluchten? Altijd, altijd werden ze gevolgd, in de afgelegen berggebieden werden ze nog steeds gevolgd.

Het was nog maar begin november, maar er lag al sneeuw op de grond. Hij klom en gleed uit op de gladde rotsen. Terwijl hij probeerde op de been te blijven, liet hij de radio vallen. Hij bukte om hem op te rapen. Zijn vingers trilden. Toen keek hij naar de radio en verwonderde hij zich over de manier waarop hij was ontkomen. Wat was dat vreemde visioen dat hem had wakker gemaakt en hem had verteld dat hij weg moest? Hij huiverde als hij eraan dacht. De helderheid, de drang, de zekerheid dat hij alleen moest vluchten. De stem. *Vannacht! Vannacht! Ga nu!* Hij dacht dat hij alleen maar naar de waarheid van de radio moest luisteren. Nu verbaasde hij zich over het visioen dat zijn leven had gered. En wiens stem had hij in die vreemde droom gehoord?

De gedachte die in zijn ziel opkwam was zachter dan een fluistering. Isa. Jezus. De profeet. Wat had hij die naam gehaat. Isa al Masih. Hij vluchtte vanwege Zijn boek: het Nieuwe Testament. Het Injil.

Hij herinnerde zich de eerste week dat hij te voet van Teheran naar het uiterste noordwestelijke deel van Iran was getrokken. Daar had hij de mensensmokkelaar ontmoet die hem samen met anderen naar een Koerdisch dorp in Noord-Iran had gebracht, waar hij samen met Azhar en Merif bij een gezin had gelogeerd. Er waren dekens geweest en voedsel; tegen een prijs, uiteraard. Daarna waren ze in de laadbak van een vrachtwagen gezet, opnieuw dicht op elkaar gepakt, vijf mensen, Iraniërs en Afghanen, zigzaggend door de bergen. Toen ze in het bergachtige gebied bij een controlepost van de politie kwamen, was de vrachtwagen blijven staan. De smokkelaars hadden hen

meegenomen naar een huis, hun opdracht gegeven zich warm te kleden en hen op paarden gezet. Een karavaan van twintig paarden was langzaam over het kronkelige bergpad getrokken. Ze hadden de hele nacht gereden tot ze het volgende Iraanse dorp hadden bereikt, steeds met de hoop wat dichterbij Turkije te komen.

Nu liep hij om de flank van de berg heen, blootgesteld aan de bittere kou, de regen die in hagel veranderde toen hij stilstond. Hij dook op een richel in elkaar en bad dat de politie geen honden zou hebben. Als de honden zijn geur op het spoor kwamen... Hij pakte wat sneeuw van de grond en genoot van de kou tegen zijn mond. Hij schuifelde verder met een gebed op zijn lippen. 'Isa al Masih, ik vlucht vanwege Uw boek. En nu kan ik nergens meer heen. Help me, Isa, als U God bent. Ik waag mijn leven voor U. Alstublieft.'

Na twee stappen zag hij een grot in de berg. Hij bukte en kroop de kleine ruimte binnen. Een paar vleermuizen vlogen op hem af om hem te begroeten. Hamids hart bonkte nog terwijl hij zich achter in de grot op de grond liet vallen en luisterde. Tegen zonsopgang viel hij in slaap.

Alaleh

De rauwe kreet kwam diep uit haar lichaam, zocht zich via haar keel een weg naar buiten en eindigde in een schor gejammer terwijl Alaleh haar tanden om het houten heft van een mes klemde. Waarom wilde dit kleintje niet komen? Hoe lang kon ze dit nog verdragen?

Het geschreeuw aan de andere kant van de deur was gestopt. Verstoppten de militairen zich nog in het huis? Zetten ze de meubels op hun kop, rukten ze deuren uit hun scharnieren op zoek naar de vrouwen? Hoe lang zou het nog duren voordat ze de oude servieskast die het deurtje aan het oog onttrok kapot zouden slaan? Ze draaide haar hoofd naar de deur en keek zonder iets te zeggen vragend omhoog.

Maryam ving haar blik en fluisterde: 'Je moet niet denken aan wat er daarbuiten gebeurt. Je moet je concentreren.' Maryam veegde het zweet weer van haar voorhoofd en doopte de oude lap in een fles

water. ‘De baby is er bijna. Het duurt niet lang meer. Je kunt het best, dochter van me. Wacht. Wacht. En nu persen!’

Haar stem klonk zo zacht als het gemurmel van een beekje, maar het gefluister was zo intens dat Alaleh haar tanden opnieuw op elkaar klemde en uit alle macht perste. ‘Nog een keer! Nog een keer! Ik zie het hoofdje al! Het is bijna voorbij. Nog een keer, Alaleh!’

De drang hield aan en de wee sneed scherp door haar heen. Ze kreunde, wachtte en perste weer. Ze voelde hoe de druk wegviel, de verdovende pijn plaatsmaakte voor vrijheid, Maryams zachte gemompel. ‘Dank U, Khoda, dank U.’ In de verte hoorde Alaleh het kreetje van de pasgeboren baby en daarna viel ze flauw.

Hamid

Het kampvuur smeulde nog naast de twee lichamen. Ze waren allebei een keer in het hoofd geschoten. Azhar en Merif waren dood en vliegen gonsden om hen heen. Hamid draaide zich om en gaf over. Gisteren had hij zich de hele dag in de grot verborgen gehouden met de radio als zijn enige gezelschap. Uiteindelijk, toen zijn waterfles leeg was en hij wist dat hij terug moest of in de grot zou sterven, had hij zich weer naar het kamp gewaagd en nu huilde hij bij het zien van zijn collega’s.

Hamid deed zijn ogen dicht en liep achteruit bij de lichamen vandaan terwijl hij een deken om zich heen sloeg, maar hij rilde desondanks. Nu zag hij zijn dochters fijne gezichtje voor zich, haar bruine ogen die hem smekend aankeken. De kleine Rasha.

‘Een lieve mevrouw heeft me dit boek gegeven. Het is een mooi boek met prachtige verhalen. Ik mag het hebben.’ Hamid nam het kleine, kleurige boekje met de titel in Farsi van zijn dochter aan. ‘Die aardige mevrouw zei dat het een goed boek is.’ Rasha’s ogen werden groot en ze hield haar gezicht dicht bij het zijne terwijl ze tegen hem fluisterde. ‘Maar ze zei dat het ook een gevaarlijk boek is. Ik mag het aan niemand laten zien. Alleen aan u en Maamaan.’

Dat boek! Wat had hij het vervloekt.

Alaleh was zo ziek door haar zwangerschap. Ze moest volledige bedrust

houden. Haar vorige twee zwangerschappen waren in miskramen geëindigd. Volledige bedrust en dan zou Alaleh, als God het wilde, de zwangerschap misschien kunnen uitdragen. Alalehs zwangerschap en bevalling van Rasha waren niet goed verlopen, maar de vroedvrouw was bekwaam geweest en na uren vol vreselijke pijn was Alaleh via de natuurlijke weg van Rasha bevallen.

Dus toen de burens Rasha uitnodigden voor de verjaardag van hun dochtertje had Hamid haar laten gaan. Een rustige middag voor Alaleh. Ze konden goed met hun burens opschieten, hoewel het Armeense christenen waren. Het waren fijne mensen, mensen met een vreemde overtuiging, dappere mensen die vasthielden aan hun godsdienst hoewel andere mensen hen onder druk zetten. Hamid had het goed gevonden dat Rasha naar het feestje ging. De kleine Noyemi was haar vriendinnetje. Hamid had het druk op de universiteit en hij maakte zich zorgen om de nieuwe plannen van de regering om het leger in te zetten tegen de intellectuelen. In beslag genomen door die gedachten en zijn zorgen om Alalehs gezondheid was Hamid blij geweest dat Rasha bij andere kinderen kon zijn, al was het maar een middag. Een middag werd een week, want de burens hadden uitgelegd dat ze bezoek hadden uit Amerika, iemand die de kinderen elke dag verhalen wilde vertellen. Een speciale kinderclub. Wat hadden Rasha's ogen steeds gestraald als ze van de kinderclub terugkwam! Ze bracht de werkjes mee die ze had gemaakt en vertelde verhalen over de aardige vrouw. Pas op de laatste dag had Rasha haar vader het boek gegeven toen hij haar kwam ophalen.

Hij kende het boek en voelde zich al vuil door het alleen maar vast te houden. Het Injil, het Nieuwe Testament. In hun taal, Farsi. Een deel van de Bijbel. Godslastering! Hij wenste met zijn hele hart dat hij Rasha niet naar de club had laten gaan. Ze hadden haar gehersenspoeld. Christenen! Hij had die middag, de laatste dag van de club, bij de andere ouders gezeten. De meeste van hen waren Armeens. Hij had de Amerikaanse vrouw gezien, jong en zwaargebouwd. Ze sprak in het Engels en de vertaler naast haar had over Christus, de profeet, verteld. Hem God genoemd. Godslastering!

Hij had Rasha's hand gepakt en haar meegenomen, hoewel ze huilde en protesteerde. Waarom had hij het boek niet achtergelaten? In plaats daarvan was hij haastig het huis van zijn burens uit gelopen. Het was maar een korte wandeling naar hun huis, minder dan een minuut. Maar die dag had de godsdienstpolitie op de hoek van de straat gestaan. Kenden ze die Ameri-

kaanse vrouw van de kinderclub? Hielden ze in de gaten of er moslims naar de club gingen? Hamid zag hen te laat. Ze kwamen aanlopen, zoals gewoonlijk autoritair en met geweren. Hij legde zijn arm steviger om zijn dochtertje heen en pakte rustig het boek uit haar armen. Daarna deed hij alsof hij moest hoesten, boog hij voorover en gooide hij het boek achter zich op de stoep voor het Armeense huis waar het hoorde. De politie fouilleerde hen allebei, maar ze vonden niets en Hamid en Rasha vluchtten hun huis in.

Natuurlijk waren ze hen komen ondervragen. Niet dezelfde dag, maar de volgende, zoals hij al had verwacht. Hij had geen tijd gehad om iets anders te doen dan vluchten. Anders zouden ze hem hebben gearresteerd, hem maanden in de gevangenis hebben gegoooid, jaren, hem hebben geëxecuteerd. Hij kende verhalen van mannen die de regering hadden bekritiseerd, zoals ook hij had gedaan. Maar wat zouden ze doen met een moslim die een christelijk boek bij zich had? Op godslastering stond de dood. Alaleh was in tranen geweest, Rasha had gesnikt. Ook zijn moeder had gehuild en gezegd: 'Je moet onmiddellijk weg. Ga nu, Hamid, anders vermoorden ze ons allemaal.'

Hij was halsoverkop de nacht in gegaan, op de vlucht, en had contact gelegd met de mensensmokkelaar...

Hamid zocht in zijn eentje de paar spullen bij elkaar die de moordenaars hadden achtergelaten. Vermoedden ze dat er een derde persoon bij het groepje op de vlucht had gehoord? Zouden ze terugkomen met honden om zijn spoor te zoeken? Hij haalde de met de hand getekende kaart uit zijn zak. Ze hadden hem nauwgezet getekend en toegekeken hoe de mensensmokkelaar de details voor het volgende deel van hun reis erop had gezet. Een voettocht van twee dagen naar het volgende dorp; daarna een tocht van vier dagen naar de grens met de smokkelaar en andere mensen. Zouden er nog meer overlevenden zijn? Geen vrijheid, nog niet. Maar wel hoop. Twee dagen. Naar het westen. Hamid pakte de radio, de veldfles, de proviand en begon te lopen.

Rasha

Rasha keek naar haar oma die haar uiterste best deed om haar moeder te helpen. De pasgeboren baby lag ingebakerd naast haar moeder te

slapen, maar Maamaan, Maamaan lag wakker. Haar ogen stonden glazig en haar adem was oppervlakkig.

Rasha wist dat haar moeder zou sterven. Ze zag het bloed, volgde alle gefluisterde instructies van Maamaan-Bozorg, en toch bleef het bloed maar komen.

Ze dacht aan de club die ze bij haar buurmeisje Noyemi thuis had bezocht en aan de dikke, witte vrouw, mevrouw Beverly, met haar stralende gezicht en haar prachtige, vreemde verhalen. Ze had over genezing gesproken, over een God die harten en lichamen genas. Ze had geweten dat die vrouw de waarheid sprak en Rasha had veel van haar gehouden. En dat boek! Ze had haar het boek gegeven. Rasha fronste haar wenkbrauwen. Door het boek had papa moeten vluchten. ‘Het is een goed boek, maar het is gevaarlijk,’ had de stralende vrouw verteld terwijl ze Rasha recht aankeek. ‘Het is de waarheid, maar veel mensen hebben er een hekel aan. Je moet voorzichtig zijn met dit boek.’

Ze was niet bang geweest. Ze hield van lezen. Ze had het geleerd toen ze vier was en kon nu alle krullen van het Perzische alfabet zelf ontcijferen. Ze herinnerde zich het verhaal dat mevrouw Beverly haar de derde dag had verteld, een verhaal uit het Injil over een vrouw die jaren had gebloed zonder dat iemand haar had kunnen helpen. Jarenlang had ze gebloed, net als Maamaan nu bloedde, en daarna had ze de Meester aangeraakt, Degene die mevrouw Beverly Isa al Masih noemde, en toen was het bloeden gestopt.

‘God wil ons hart en lichaam genezen. Roep naar God, naar Jezus, om genezing. Hij houdt van je en vergeeft je,’ had mevrouw Beverly gezegd.

Rasha ging naast haar moeder zitten en legde haar handen op haar moeders slappe arm. Ze haalde zo moeilijk adem. ‘Alstublieft, God, alstublieft, Isa al Masih, ik geloof dat U het bloeden kunt laten stoppen. Wij kunnen dat niet, zelfs Maamaan-Bozorg niet, die knap is en al veel baby’s heeft geholpen als ze geboren werden. Alstublieft, alstublieft, laat het bloeden stoppen, Isa al Masih.’ Haar oma keek naar haar, haar blik hol en triest. Rasha eindigde haar gebed zoals de dikke vrouw had gedaan. ‘In Jezus’ Naam. Amen.’

Het ontroerende verhaal van een vluchtelingen- gezin uit Iran – een ode aan de vrijheid

Als Bobbie Blake te horen krijgt dat ze ongeneeslijk ziek is, besluit ze met haar nichtje Tracie terug te gaan naar De Oase, een vluchtelingen-
centrum in Oostenrijk waar ze jaren geleden heeft gewerkt.

Terug op de plek waar zo veel herinneringen liggen, worden Bobbie en Tracie gegrepen door de nood van de vluchtelingen en met name door het verhaal van de Iraanse Hamid. Het dochtertje van Hamid is betrappt met een bijbel in haar bezit en sindsdien loopt het hele gezin gevaar. Kan een netwerk van hulpverleners het gezin op tijd in veiligheid brengen? En ten koste van wat?

Als pastoraal begeleider van zendingswerkers wordt **Elizabeth Musser** dagelijks met de rauwe realiteit van het vluchtelingenbestaan geconfronteerd. Bemoediging speelt dan ook een grote rol in haar romans. Eerder verschenen van haar hand onder andere de romans *Het huis op de heuvel* en *Schuilplaats*.

NUR 302

ISBN 978 90 297 2347 3

9 789029 723473

 Voorhoeve

www.uitgeverijvoorhoeve.nl